

PKK TERÖRÜ İLE ETKİN MÜCADELEDEN YENİ BİR SİYASİ SÜRECE GEÇİŞİN İMKAN VE SINIRLARI

TALHA KÖSE*

PKK'nın Temmuz 2015'te şiddeti yeniden alevlendirmesi Çözüm Süreci olarak tanımlanan siyasi müzakere dönemini sona erdirdi. O zamandan bu zamana devam eden saldırılar terörü tekrar Türkiye açısından öncelikli konu haline getirdi. Türk güvenlik birimleri 15 Temmuz darbe girişiminin olumsuz etkilerine rağmen teröre karşı etkili bir mücadele sürdürmektedir. Bu mücadele Suriye iç savaşında yaşanan gelişmelerden dolayı çeşitli zorluklarla karşılaşmakta ve sekteye uğramaktadır. Terörle mücadele kalıcı başarı askeri yöntemlerin yanı sıra eşgüdümlü olarak siyasi adımları da gerektirmektedir. Geldiğimiz noktada terörle etkili mücadele siyasi sürecin alternatifi değil öncülü olarak görülmek durumundadır. Bu çalışma PKK ile mücadele stratejisinin hangi şartlarda yeni siyasi süreçlerin önünü açabileceğini irdelemektedir.

Temmuz 2015'ten bu yana devam etmekte olan terör dalgasının etkisizleştirilip yeni bir siyasi sürece işlerlik kazandırılabilmesi için muhtemel beş alanda yapılacak değişimler etkili olacaktır. Bu değişiklikler liderlik düzeyinde, stratejik düzlemde, taraflar arasında güç dengesi açısından ve bölgesel bağlamda olacağı gibi uluslararası meşruiyet ve deneyime sahip nüfuzlu üçüncü tarafların müdahalesi ile de olabilir. Ancak bütün bu değişiklikler yaşansa bile kalıcı bir barışa ulaşma garantisinden bahsedemeyiz. Yeni bir barış ve çatışmasızlık sürecinin hayata geçmesi iç ve dış birçok koşula

* İbn Haldun Üniversitesi

bağlıdır. Ancak bu koşullar arasında en önemlisi birincil tarafların barış sürecini başlatmanın sorunun çözümü konusunda tercih edilmesi gereken en öncelikli seçenek olduğuna yeniden ikna olmalarıdır. Tarafların birbirlerine güvenlerinin yıpranmış olması ve barış süreci konusunda yeterli toplumsal desteğin olmayışı yeni bir sürecin işlerlik kazanmasının önündeki en temel sorunlardır. Bu nedenle yeni bir sürecin başlayabilmesi için bölgesel düzlemde bir dönüşüm veya dışsal bir teşvik edici unsurun daha etkili olması muhtemeldir. Bu sorunların yakın bir gelecekte üstesinden gelinebileceğini düşünmek çok gerçekçi değildir. Çözüm Süreci'nin analizinin yapılması hem daha sonraki muhtemel süreçlere ışık tutacak hem de dünyanın başka bölgelerindeki barış girişimleri açısından önemli bir tecrübe paylaşımı olacaktır.

2015 yılı yaz aylarında PKK'nın saldırılarını yeniden başlatmasının ardından ortaya çıkan yeni çatışma ve şiddet dalgası devam etmekte olan Çözüm Süreci'ni akamete uğratmıştır. Çatışmaların yeniden alevlenmesini Çözüm Süreci'nde bir tıkanıklık şeklinde tanımlayabileceğimiz gibi bu gelişmeleri söz konusu sürecin tamamen sona ermesi şeklinde de yorumlayabiliriz. Çözüm Süreci'nin devlet ve hükümet kanadındaki temel aktörü olan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan sürecin bitmediğini ancak işler yoluna girinceye dek “buzdolabına kaldırılmış olduğu”nu ifade etmektedir.¹ Erdoğan, “Ben Çözüm Süreci kaldırılmıştır demedim, şu aşamada buzdolabına konulmuştur dedim” ifadelerini kullanmıştır. Erdoğan ayrıca PKK silah bırakana kadar terörle mücadelenin sürdürüleceğini vurgulamıştır. Terör örgütünün silah bırakması ve Türkiye sınırlarını büyük ölçüde terk etmesi hipotetik olarak yeni bir siyasi süreci başlatabilecek bir hamle olabilir.

Terör örgütleri ülkemiz için tehdit olmaktan çıkarılana kadar, devletimize ve milletimize doğrultulan silahlar

¹ “Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Çözüm Süreci: ‘Şu Aşamada Buzdolabına Konulmuştur’”, CNN Türk, 8 Ekim 2015.

birakılıp, gömülünceye kadar, burada bir şeyin altını özellikle vurgulamak istiyorum, "silahların susması değil, silahların bırakılıp gömülmesi" bunu ısrarla söylüyorum, üzerine beton dökülene kadar, sınırlarımız içinde tek bir terörist kalmayana kadar mücadelemize devam edeceğiz.²

Gerek KCK sözde dış ilişkiler sorumlusu Demhat Agit³ gerekse KCK sözde yürütme konseyi üyesi Zübeyir Aydar⁴ Çözüm Süreci'nin sona ermesi konusunda hükümeti suçlayarak müzakere masasına dönebileceklerini vurguladılar. Ancak bu açıklamalarıyla ilgili ne gibi somut adımlar atacaklarına dair açıklamada bulunmadılar. Sonuçta temel aktörlerinin açıklamalarına bakılarak süreçteki tıkanıklığın aşılabilirliği üzerine yapılacak çıkarımlar muğlak kalacaktır.

Bütün bu açıklamalar yan yana konulduğunda Çözüm Süreci'nin geleceğine dair inanç oldukça kısıtlı hale gelmiştir. Özellikle PKK'nın büyük şehirlerde artan eylemleri müzakere seçeneğini imkansız hale getirmektedir. Yeni bir siyasi süreç imkanı bu durumda en iyimser açıklama ile bir tıkanıklığa girmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde devletin PKK ile mücadelesindeki asimetrik değişim güvenlik güçleri lehine şekillenmektedir. Öte yandan Suriye'de yaşanan mevcut gelişmeler PYD ve PKK'nın bölgedeki konumunu pekiştirmektedir. PKK da Suriye'deki mevcut konjonktür nedeni ile geri adım attı görüntüsü vermek istememektedir. Mevcut sürecin canlandırılması konusunda ümitler sönük olsa da çözümün alternatifi olan seçenekler taraflar açısından gittikçe daha maliyetli hale gelmektedir. Buna rağmen hükümet kanadında terörle mücadele konusunda artan bir kararlılık söz konusudur. Siyasi süreç yakın gelecekte muhtemel bir seçenek olarak görünmemektedir. Yeni bir siyasi süreci mümkün kılabilecek faktörler burada tartışılacaktır.

² "Erdoğan: Çözüm Süreci Buzdolabında", *Sabah*, 11 Ağustos 2015.

³ "Kandil: Çözüm Süreci Yeniden Başlatılabilir Zor Değil", BBC Türkçe, 29 Temmuz 2015.

⁴ "KCK Üyesinde Çözüm Süreci Açıklaması", NTV, 6 Ağustos 2015.

Mevcut durumda devam eden terör ve şiddet sarmalı William I. Zartman'ın⁵ ifadesi ile “zedeleyici/incitici tıkanıklık” (*hurting stalemate*) şeklinde ifade edilebilir. Bu tıkanıklığı aşım süreci yeniden canlandırabilmek için belli değışiklikler elzemdir. Ancak bütün bu yaşananlardan sonra Çözüm Süreci'nin başlangıcındaki mantık ve şartlara dönmek imkan dahilinde değildir. Barış çalışmaları perspektifinden bu değışimin şiddetsiz yöntemler ile sağlanması en ideal ve az maliyetli olan durumdur. Ancak böylesi bir dönüşüm için mevcut durumda şartlar olgun (*ripe*) görünmemektedir.⁶ Tıkanıklığın aşılabilmesi için ortamı olgun hale getirebilecek hamleler aşağıda tartışılmaktadır.

Barış süreçlerinde yaşanan tıkanıklıkları aşmaya yönelik çeşitli değışim ve dönüşüm modelleri söz konusudur. Eğer taraflardan biri veya liderliği çatışmadan çekilmezse veya taraflardan biri mutlak surette diğerine galip gelmezse çözüme yönelik bir değışiklik vasıtası ile dönüşüm elde edilmek durumundadır. Bu dönüşüm beş temel alanda olabilir:

1. Tarafların güç dengesindeki yapısal değışim
2. Liderler ve liderlik düzeyindeki değışim
3. Toplumsal dönüşüm ve liderlerin dayandıkları kitlelerin beklenti, talep ve fikirlerindeki değışim
4. Küresel ve bölgesel ortamdaki değışimler
5. Etkili üçüncü tarafların zorlaması veya teşviki ile elde edilebilecek değışim⁷

⁵ “Olgunluk” ve “zedeleyici tıkanıklık” kavramları ve eleştirilerin ve barış süreçlerindeki kullanımları için bkz. I. William Zartman, *Ripe for Resolution: Conflict and Intervention in Africa*, (Oxford University Press, Oxford: 1989); I. William Zartman, “Ripeness: The Hurting Stalemate and Beyond”, *International Conflict Resolution after the Cold War*, ed. Daniel Druckman, (National Academies Press: 2000), s. 225-250; Roger Mac Ginty ve John Darby, *Contemporary Peacemaking*, (Palgrave Macmillan, UK: 2008), s. 22-35.

⁶ I. William Zartman, “The Timing of Peace Initiatives”, *The Global Review of Ethnopolitics*, Cilt: 1, Sayı: 1, (2001), s. 8-18.

⁷ Christopher R. Mitchell, *Conflict, Social Change and Conflict Resolution. An Enquiry*, (Berghof Handbook for Conflict Transformation, Berlin: 2005).

6. Bütün bu değişim yöntemlerinin bir veya birkaçı aynı anda harekete geçirilebilir ve bunların aynı olumlu yönde işlemesi Çözüm Süreci'ne olumlu katkıda bulunabilir. Bunun yanı sıra bazı değişimler çözümü olumlu bazıları da olumsuz yönde etkileyebilir. Çözüm Süreci bağlamında bu değişim türlerinden hangisinin kalıcı çözüm için sonuç verebileceği tartışılacaktır.

YAPISAL DEĞİŞİM VEYA GÜÇ DENGELERİNİN DEĞİŞİMİ

Özünde taraflar arasındaki güç dengesi ve simetrisinin yapısal olarak değişmesi neticesinde ortaya çıkan yeni durumdur. Yapısal değişim durağan veya dondurulmuş durumdaki bir çatışmayı yeniden alevlendireceği gibi çözüm yönünde yeni imkanların ortaya çıkmasını da sağlayabilir. Çoğu çatışma uzun süren anti terör operasyonları veya tırmandırılmış terör süreci sonunda ortaya çıkan yeni durum neticesinde müzakere masasına gelmiştir. Ortaya çıkan bu yeni durum tarafların pozisyonlarını, muhtemel maliyet ve kazanç beklentilerini yeniden değerlendirmelerini icbar edebilir. Bununla bağlantılı olarak güç dağılımındaki yapısal değişim tarafların çatışmaya dair stratejilerini de değiştirmelerine neden olabilir. Bu değişim taraflar açısından çatışmayı daha cazip hale getirebileceği gibi çözüm yönünü siyasi çözüm seçeneğine çevirebilir. İdeolojik bakış açıları ve toplum psikolojisinde meydana gelen direnç rasyonel bir yeniden değerlendirmeyi zorlaştırabilir. Bu nedenle taraflar yeni kazanımlara varmaktan ziyade kayıplarını sınırlamak için böylesi bir yeniden değerlendirmeyi tercih ederler.

Çözüm Süreci'nin akamete uğramasına neden olan en temel faktörlerden biri HDP/DBP ve PKK'nın iç siyasette ve Suriye iç savaşı nedeniyle sınırın ötesinde meydana gelen gelişmeler neticesinde kendini görece daha güçlü konumda hissetmeye başlamasıdır. Son bir yıllık süreçte güvenlik güçlerinin PKK'ya gerek şehir çatış-

maları gerekse kırsalda verdirdiği kayıplar örgütün şiddet kapasitesini önemli ölçüde kısıtlamıştır. Ancak bu mücadele devlete maddi ve insan kaybı açısından oldukça maliyetli olmuştur. Oluşmaya başlayan yeni güç asimetrisi yeniden değerlendirmeyi gerektirebilecek bir noktaya evrilmektedir. Ancak çatışmaların sıcaklığı böylesi rasyonel bir değerlendirmeye imkan tanımamaktadır.

Türkiye sınırının ötesindeki gelişmeler ve PKK'nın mobilizasyon kabiliyeti göz önünde bulundurulduğunda örgütün yakın bir gelecekte askeri açıdan tasfiye edilmesi kolay görünmemektedir. Bu nedenle güç asimetrisinin devlet lehine şekillenmesi ve terörle mücadelede başarılı olunması örgütün tamamen tasfiyesini sağlayamayabilir. Ancak devletin sonraki siyasi süreçlerde işini kolaylaştıracaktır. Terörle mücadelede sivil kayıplar konusundaki hassasiyet, hukuk ve insan hakları çerçevesini gözeten mücadele yaklaşımı devletin içte ve uluslararası ortamda meşruiyetini muhafaza etmesine yardımcı olmaktadır. Öte yandan örgütün sivilleri hedef alan terör eylemleri ve sivilleri şehir çatışmalarında kalkan olarak kullanma stratejisi örgüte sempati duyan tabanda dahi bir meşruiyet kaybına neden olmuştur. 90'lı yıllarla karşılaştırıldığında devletin terörle mücadele konusunda daha meşru konumda olduğu tespiti yapılabilir. AB uyum yasaları, Kürt Açılımı ve Çözüm Süreci'nin bu yeni durumun ortaya çıkmasında önemli katkıları olmuştur.

Özetle Çözüm Süreci'nin başlangıcından itibaren 2015 yazına kadar Türkiye içerisinde ve güney sınırlarında meydana gelen gelişmeler PKK/PYD'yi görece tahkim etmiştir ancak bu durum kademeli olarak devlet lehine değişmektedir. Çatışma süreci başladıktan sonra güç ve meşruiyet dengesi simetriye yakın ise taraflar farklı gerekçelerle çatışmayı sürdürmeyi tercih edebilirler. Ancak simetri taraflardan biri lehine ilerliyorsa ve ufukta başka bir değişiklik görünmüyorsa müzakere daha muhtemel hale gelebilir. Zayıf taraf böylesi bir durumda kayıplarını sınırlandırmak, güçlü olan taraf ise elverişli şartlarını avantaj olarak kullanmak isteyebilir. Bu

sayede hedeflerine daha az bir maliyetle ulaşabilir. Tarafların yakın bir gelecekte mutlak galibiyet beklentileri yoksa güç asimetrisindeki değişim ile müzakereye dönmeleri daha mümkün hale gelebilir.

Mevcut şartlarda “Sri Lanka modeli” olarak ifade edilen örgütün askeri yöntemlerle tamamen tasfiye edildiği bir seçenek imkan dahilinde görünmemektedir. Coğrafi ve bölgesel siyasi koşullar bu tarz bir “çözüm” seçeneğini imkansızlaştırmaktadır. PKK’nın Çözüm Süreci esnasında ve Suriye krizi bağlamında yükselen terör kapasitesi ve mobilizasyon altyapısının tedrici olarak zayıflatılması güç dağılımında yeni bir durum ortaya çıkarmaktadır. PKK’nın son bir yıldaki ağır kayıplardan dolayı⁸ beklentilerini daha gerçekçi bir çerçevede sunması sürpriz olmayacaktır. Ortaya çıkan bu yeni güç dağılımı PKK’nın eylemlerini sınırlandırabilir ve örgüt içerisinde özeleştirme mekanizmalarını devreye sokabilir. Ancak bu yeni durum PKK’nın herhangi bir barış sürecinin tarafı olması konusunda yeterli olmayacaktır. Terörle etkin ve bütüncül mücadelenin devam ettirilmesi ve örgütün seferberlik kabiliyetlerinin sınırlandırılması öncelikli husustur. Ancak bu çabanın aynı zamanda siyasi sürecin öncülü olabileceği yaklaşımı göz önünde bulundurulmalıdır.

LİDERLİK DÜZEYİNDEKİ DEĞİŞİM

Liderler barış süreçlerinin işleyişinde çok merkezi ve önemli roller oynarlar. İşler barış süreçlerinde liderlerin temel görevleri karşı taraf ile müzakere etmenin yanı sıra kendi temsil ettiği kitleyi çözüm sonrası ortaya çıkabilecek yeni duruma psikolojik ve siyasi açıdan hazırlamaktır. Liderlerin kendi kitlelerini hazırlama ve ikna etme misyonları en az karşı tarafla müzakere etmeleri kadar önemlidir. Süreç esnasında liderlerin değişmesi veya meşruiyetlerini yitirmeleri barış

⁸ Milli Savunma Bakanı Fikri Işık 5 Mart 2017 günü yapmış olduğu konuşmasında, “23 Temmuz 2015’ten bugüne kadar PKK terör örgütünün 9 bin 600’ün üzerindeki militanının etkisiz hale getirildiği” açıklamasında bulunmuştur. “Bakan Işık Toplam Kaç Teröristin Öldürüldüğünü Açıkladı”, *Sabah*, 29 Ocak 2017.

süreçlerini etkisiz hale getirebilir. Bu nedenle liderlere süreç içerisinde önemli roller düşmektedir. Eğer liderler kendilerinden beklenen bu iki rol ve misyonu başarılı ve koordineli bir şekilde götüremezlerse süreç önünde engel haline de dönüşebilirler. Bu durumda liderlerin kendi içlerinde yaşayacakları iç dönüşüm ve fikir değişiklikleri önem arz etmektedir. Süreci yürütemeyen veya sürecin işleyişine engel olan liderlerin pasifize edilmesi veya siyaseten devre dışı kalmaları çözüm ihtimalinin yeniden canlanmasını sağlayabilir.

Çözüm Süreci Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın başbakanlığı döneminde başlatılan bir girişimdi. Bu girişimin özelliği sürecin PKK'nın hapisteki lideri Abdullah Öcalan ile koordineli bir şekilde götürülüyor oluşuydu. Öcalan'ın yanı sıra HDP/DBP heyeti, PKK'nın Kandil yapılanmasındaki liderler ve Avrupa yapılanmasındaki bazı isimler de sürece değişik şekillerde dahil oldular. Sürecin liderlik boyutunda yaşanan en önemli kırılma HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın Cumhurbaşkanlığı seçimi esnasında Erdoğan'ı hedef almasıydı. Daha sonra Kandil ve KCK'dan gelen çelişkili mesajlar süreç içerisinde koordinasyon problemi olduğunu ortaya koymuştu. Kandil, KCK, PKK ve HDP temsilcilerinin her birinden değişik mesajların verilmesi Türkiye kamuoyunda sürecin işleyişi konusunda soru işaretlerini ve eleştirileri artırdı.

Son dönemde KCK ve Kandil'den yapılan açıklama ve tehditler çatışmaların tırmanmasına neden olmuştur. Öcalan'ın terör saldırılarının yeniden ortaya çıkmasında ne gibi bir rol oynadığı ise tartışılması gereken bir konudur. KCK'nın liderlik yapısı içerisinde verilen mesajların muğlaklığı süreç içinde stratejik avantaj gibi kullanılmıştır. KCK tarafından araçsallaştırılmaya çalışılan bu muğlaklık bugün için hükümet kanadında oluşan güven bunalımının en önemli nedenidir.

Ortaya çıkan durum bütünlüklü olarak incelendiğinde devletin bir sonraki aşamada Öcalan veya PKK ile doğrudan bağı olan aktörlerle görüşmesini beklemek gerçekçi değildir. Bu aktörler süreci tıkayan ve “oyunbozanlık yapanlar” olarak algılanmaktadır ve

son süreçte yaşanan çatışmalar sonrası bu algıyı değiştirmek kolay olmayacaktır. Hükümet kanadında ise daha önce hükümeti temsilen süreci yöneten Erdoğan cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından sembolik olarak devleti de temsil eder konuma gelmiştir. Bu açıdan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın sürecin pratik yürütülmesindeki doğrudan müdahalesi azalmakla birlikte meşrulaştırıcı sembolik önemi daha da artmıştır.

Yeni dönemde PKK ile doğrudan ilintili aktörlerin sürecin parçası olması mümkün gözükmemektedir. Ancak hareketin içerisinden gelmemekle birlikte örgüt üzerinde de nüfuzu olan aktörler devreye girebilir. Mevcut durumda Kandil'de PKK saldırılarını koordine eden ekibin müzakere partneri olarak meşruiyetleri kalmamıştır ve sürecin bundan sonraki kısımlarında da “oyunbozan” rollerine devam etmeleri beklenebilir. Bu nedenle Kandil barışın önünde bir engel, HDP ise etkisiz aktör olarak görülmektedir. Öcalan ise daha muğlak bir konumdadır. Öcalan ancak çok radikal bir yapıcı hamle ile tekrar müzakereye eklemenebilir ancak bu konuda da her iki taraftan çekinceler olacaktır. Bütün bu dengeler göz önünde bulundurulduğunda PKK'nın halen hegemonik aktör olarak Kürt siyasal alanını silahlı bir şekilde işgal ediyor oluşu yeni barış süreçleri açısından en önemli kısıt olmaktadır. Kürt hareketi kendi içerisinde daha ılımlı aktörler çıkıncaya veya Abdullah Öcalan barış yönünde çok radikal yapıcı adım atıncaya kadar liderlik sorunsalı tartışılmaya devam edecektir.

LİDER KADRONUN TASFİYESİ (*DECAPITATION*)⁹

Terör örgütlerinde lider kadronun hedef alınıp tasfiye edilmesinin (*decapitation*) terörle mücadeleye etkileri, güvenlik ve terörle mücadele konusundaki çalışmalarda önemli bir tartışma

⁹ PKK ve FETÖ ile mücadele konusunda lider kadronun tasfiyesinin rolü üzerine daha detaylı bir analiz için bkz. Talha Köse, “FETÖ ve PKK'nın Lider Kadrolarının Tasfiyesinin Terörle Mücadele Konusundaki Muhtemel Katkıları”, *SETA Perspektif*, Sayı: 137, (Temmuz 2016).

konusudur. Bu konuda birbirinden farklı sonuçlara ulaşan akademik çalışmalar mevcuttur.¹⁰ Lider tasfiyesi bazı durumlarda oldukça etkili bir strateji olmasına karşın çoğu durumda terör örgütlerinin tamamen ortadan kaldırılmasını sağlamamıştır. Fakat bu stratejinin örgütleri zayıflatıp belli süre için kayıplarını artırma konusunda etkili sonuçlar verdiği görülmüştür. Bütün araştırmacıların uzlaştığı nokta ise örgütlerin böylesi bir tasfiye sonrası militan kayıplarının arttığı, terör saldırılarının belirli süre için azaldığı ve liderlik yapacak aktörleri caydırdığıdır. Hatta Patrick B. Johnston'ın bulgularına göre devletlerin örgütlere karşı zafer kazanma şansı artmaktadır. Lider tasfiyesi bu yönü ile örgütlerin belirli süre etkisini kırmıştır. Ancak onları tamamen ortadan kaldırma konusu daha tartışmalı bir durumdur. Terör örgütlerinin kendi içerisindeki liderlik mücadeleleri ve kavgalarının örgütlerin sona ermesi ve parçalanması konusunda daha etkili olması üzerinde uzlaşılan bir bulgudur. Örgütlerin tamamen tasfiyesi meselesi ise ancak daha geniş kapsamlı planlanmış bir stratejinin ön adımı olarak gerçekleştirilirse etkili olmaktadır.

PKK güdümünde olmayan ılımlı aktörlerin Kürt siyasetinde var olma şartlarının oluşturulabilmesi KCK liderliğinde bir değişimi icbar edebilir. Bir barış sürecinin tekrar işlerlik kazanabilmesi için Çözüm Süreci'nde oyunbozanlık yapan PKK liderlik yapısının

¹⁰ Audrey K. Kronin, Jenna Jordan, Robert Pape ve Edward H. Kaplan gibi araştırmacılar liderlik tasfiyesinin etkisiz kaldığını hatta çoğu zaman ters teptiğini, Patrick B. Johnson, Bryan Price ve Daniel Byman gibi araştırmacılar ise kısıtlara karşın belirli şartlarda etkili olacağını iddia etmişlerdir. Patrick B. Johnston, "Does Decapitation Work? Assessing the Effectiveness of Leadership Targeting in Counterinsurgency Campaigns", *International Security*, Cilt: 36, Sayı: 4, (2012), s. 47-79; Bryan C. Price, "Targeting Top Terrorists: How Leadership Decapitation Contributes to Counterterrorism", *International Security*, Cilt: 36, Sayı: 4, (2012), s. 9-46; Jordan, "When Heads Roll: Assessing the Effectiveness of Leadership Decapitation", s. 719-755; Cronin, *How Terrorism Ends: Understanding the Decline and Demise of Terrorist Campaigns*; Edward H. Kaplan, Alex Mintz, Shaul Mishal ve Claudio Samban, "What Happened to Suicide Bombings in Israel? Insights from a Terror Stock Model", *Studies in Conflict and Terrorism*, Cilt: 28, Sayı: 3, (2005), s. 225-235.

hakim konumlarının sarsılması elzemdir. Ancak böylesi bir değişimin PKK'ya vereceği zararın sınırlı kalabileceğini öngörmek durumundayız. Asıl uzun vadeli odak daha ılımlı bir liderlik yapısının şartlarının oluşturulabilmesi olmalıdır.

TAVIR VE STRATEJİ DEĞİŞİKLİKLERİ

Taraflardan biri veya ikisinin süreç içerisinde hedeflerine ulaşma stratejilerini radikal bir şekilde değiştirmeye karar vermeleri barış süreçlerini yeniden harekete geçirebilecek bir hamle olabilir. Bu değişim iki yönlü de olabilir. Yani barış için imkan sağlayabileceği gibi barış sürecini bitirebilir de. Devlet açısından “Kürt meselesi”ni sadece güvenlik ve terör sorunu olarak görmekten vazgeçerek daha kapsamlı bir siyasi sorun olarak ele almak ve bu yönde yeni yöntemler geliştirmek önemli bir strateji değişimi olmuştur. Bu zihniyet değişimi Kürt Açılımı (Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi) ve daha sonra da Çözüm Süreci'ne imkan sağlamıştır. Çözüm Süreci'ni başlatan diğer sembolik hamle ise Abdullah Öcalan'ın 2013 Nevruzunda örgütün silahlı mücadele döneminin sona erdiğini söyleyen açıklamasıdır.¹¹ Çözüm Süreci böylesi bir strateji değişimi neticesinde mümkün hale gelebilmiştir. Ancak KCK'nın 2015'teki özyönetim ilanı ve hendek stratejisi ters yönde bir değişimi işaret etmiş ve Çözüm Süreci'ni sona erdirmiştir. Bu hamleler “silahlı mücadele döneminin sona erdirilmesi” stratejisini anlamsız hale getirmiştir. Hükümet kanadı da bu stratejik değişime karşılık vermek zorunda bırakılmıştır.

Bu aşamada barış sürecini işler hale getirebilecek en ikna edici hamle PKK unsurlarının tamamen veya kademeli olarak silah bırakması ve/veya Türkiye topraklarını terk etmesidir. Örgütün böylesi bir hamle yapması kendi stratejisi açısından beklenmedik bir hamle olacaktır. Strateji değişiminin tek hamlede gerçekleşmesi oldukça düşük bir ihtimaldir. Bunun alternatifi ise PKK'nın

¹¹ “PKK ‘Resmi ve Açık’ Ateşkes İlan Etti”, BBC Türkçe, 23 Mart 2013.

tedrici gerilim düşürme stratejisini benimsemesi olabilir. Gerilim azaltma stratejisinin işlerlik kazanabilmesi için Türkiye'nin güvendiği ve PKK'nın da itibar edeceği bir üçüncü aktörün denetimi veya refakati önemlidir. Ancak bu aşamada PKK'nın kapsamlı bir ateşkes ilanı haricindeki seçeneklerin devlet açısından kabul edilme ihtimali oldukça düşüktür.

Çatışmaya yaklaşımda strateji belirlenmesi çatışmanın mahiyetinin taraflar açısından ne şekilde algılandığı ile yakından ilişkilidir. Abdullah Öcalan, Kandil ve PKK'nın politik kanadının siyasi statü arayışını ön plana çıkarması Çözüm Süreci'nin akamete uğramasında önemli bir rol oynamıştır. AK Parti hükümeti ise meseleyi demokratikleşme ve haklar çerçevesinde değerlendirmiştir. Her iki yaklaşımın da gerektirdiği stratejiler ve bunların gerektirdiği taktikler birbirinden farklılık göstermektedir. Siyasi statü arayışından vazgeçildiğinin deklare edilmesi ve şiddete mesafe koyan yöntemlerin benimseneceğine dair kamusal taahhütte bulunulması yeniden müzakere sürecini başlatabilecek bir strateji değişikliği olabilir. Devlet açısından kritik olan husus böyle bir değişimin şartlarını planlamak ve oluşturmaktır. Bunu karşı tarafa ikna edici yeni imkan ve seçenekler sunarak ya da baskılayarak yapabilir. Başarılı bir siyasi süreç bu ikisi arasında gelgitler ve denge ile mümkün hale getirilebilir.

Çözüm Süreci'nin krize girmesine neden olan şiddet sarmalı neticesinde oluşan güven bunalımı bu aşamada strateji değişimi ile sorunun çözülmesine imkan tanımaz. Bu nedenle KCK açısından öncelikli strateji güven inşasına yönelik radikal hamleler olmalıdır.

BÖLGESEL VEYA KÜRESEL SİYASİ ORTAMIN DEĞİŞİMİ

İç savaşların seyrinde terör örgütleri ve yasa dışı milis grupların ortaya çıkışı, güçlenmeleri ve düşüşlerinde bölgesel ve küresel ortamın sağladığı imkanların rolü oldukça önemlidir. Konvansi-

yonel savaş konseptinin zayıfladığı bir ortamda ülkeler birbirleri arasındaki siyasi ve askeri rekabeti belirli vekil aktörler ve taşeron örgütler üzerinden yürütebilmektedir. Özellikle Soğuk Savaş dönemi bu tarz rekabetlerin somutlaştığı bir dönemdir. Zayıf ve işlevsiz devletlerin olduğu bölgeler diğer ülkelerin vekiller üzerinden nüfuz alanı oluşturmalarına imkan sağlamaktadır. Etnik, kabilevi ve dini eksenli siyasi aktör ve terör örgütlerinin önemli bir kısmı Soğuk Savaş döneminin ideolojik rekabetini kullanarak çeşitli şekillerde destek bulmuşlardır.¹²

70'li yılların iç savaş ortamındaki Lübnan her türlü sol örgütün destek bulabildiği bir ekosistem yaratmıştır. PKK gibi örgütler de o dönemin şartlarında Lübnan ve Suriye'de güçlenmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından bu örgütler bölgesel rekabet dinamiklerini kullanarak yeni ortaya çıkan fırsatlardan istifade ettiler ve kendilerine silah, mühimmat ve siyasi destek bulabildiler. Bazı ülkelerde ise doğal kaynak ve imkanları sömürmek için iç çatışmalardan çıkar elde ettiler.¹³ Bugün ise Suriye, Irak, Lübnan, Yemen ve Libya gibi zayıf ve işlevsiz devletler dış müdahale ve vekalet savaşlarına davet çıkarmaktadır.¹⁴ Vekalet savaşlarının terör örgütlerini dolaylı destek, sınır ötesi çatışmalara müdahale, iç savaş ve etnik çatışmaların dinamiklerini etkileme konusunda oldukça merkezi önemleri vardır. Nitekim PKK saldırıları Birinci Körfez Savaşı sonrasında ivme kazanmış ve 90'lı yılların ilk yarısı oldukça kanlı bir terörle mücadele dönemine sahne olmuştur. PKK Kuzey Irak'taki otorite boşluğundan istifade ederek bölgede yapılanmıştır.

¹² Kristian Skrede Gleditsch, "Transnational Dimensions of Civil War", *Journal of Peace Research*, Cilt: 3, Sayı: 44, (2007), s. 293-309.

¹³ Yer altı/yer üstü kaynakları ile etnik çatışma ve iç savaş bağlantısı üzerine oldukça kapsamlı akademik literatür mevcuttur. Bu konuda kapsamlı bir tarama için bkz. Michael L. Ross, "What do We Know about Natural Resources and Civil War?", *Journal of Peace Research*, Cilt: 41, Sayı: 3, (2004), s. 337-356; Philippe Le Billon, *Wars of Plunder: Conflicts, Profits, and the Politics of Resources*, (C. Hurst&Co., Londra: 2012).

¹⁴ Marc Lynch, *The New Arab Wars: Uprisings and Anarchy in the Middle East*, (PublicAffairs, New York: 2016).

Uluslararası aktörlerden silah, mühimmat ve siyasi destek edinme konusunda zorluk çekmemiştir.

PKK'nın 2000'li yıllarda tekrar saldırılarını artırması ve Çözüm Süreci'ni akamete uğratmasında Irak ve Suriye'de yaşanan otorite boşluğu ve iç savaş dinamikleri neticesinde ortaya çıkan yeni durumun önemli etkisi vardır. Yukarıda da vurguladığımız gibi PKK'nın kendini yeniden güçlü hissedip Çözüm Süreci'ni sona erdirmesi Suriye iç savaşının örgüt açısından sunduğu yeni imkan ve uluslararası destekler sayesinde olmuştur. PKK Suriye'de nüfuz kurmak ve rakiplerini tehdit etmek isteyen ülkeler için elverişli bir aktör haline gelmiştir. DEAŞ gibi “radikal Selefi” örgütlerle mücadele görüntüsü PKK'nın Suriye kolu PYD'ye özellikle söz konusu ülkede tahminlerin ötesinde bir “meşruiyet” sağlamıştır.¹⁵ Suriye iç savaşının sunduğu yeni imkanlar ve uluslararası aktörlerin PKK'ya sunduğu çerçeve örgütün müzakeredeki konumunu güçlendirmektedir. PKK Türkiye-Suriye sınırının Suriye kısmında bulmuş olduğu imkanları Türkiye'deki eylemlerine taşımak istemiştir. Silah ve mühimmat temini ve militan kazanma açısından ise tarihinde karşılaşmadığı yeni imkanlara kavuşmuştur. Bu imkanlar Çözüm Süreci'nin sağladığı görece özgürlük atmosferinde Türkiye içerisine taşınmıştır. Soğuk Savaş ortamında kendini Marksist-Stalinist olarak konumlandırarak uluslararası destek bulan PKK, Suriye iç savaşı sonrasında kendini “köktenci selefiler”in ve DEAŞ'ın düşmanı olarak konumlandırmış, bu yolla uluslararası ortamda siyasi ve askeri destek kazanmıştır.

Yeni bir barış ortamının oluşması veya Çözüm Süreci'nin tekrar işler hale getirilebilmesi için Suriye'deki düğümün çözülmesi veya ülkenin geleceğine dair daha net bir tablonun ortaya çıkması gerekmektedir. Suriye'deki belirsizlik sürdüğü ve DEAŞ gibi örgütler var-

¹⁵ Matt Vradley ve Joe Parkinson, “America's Marxist Allies Against ISIS”, *The Wall Street Journal*, 24 Temmuz 2015.

lıklarını devam ettirdiği sürece PKK/PYD gibi silahlı aktörler kullanışlı taşeronlar olarak semirtilecektir. Bu nedenle kısa vadede yeni bir barış süreci önündeki en önemli engel Suriye’de devam etmekte olan iç savaştır. Suriye sınır koridorunun tamamen PKK/PYD tarafından kontrol edilmesi Türkiye’nin güvenliği açısından kabul edilebilir bir durum değildir. Bu kısıtların aşılması yalnızca Türkiye’nin elinde değildir. Bu nedenle Türkiye’nin yeni diplomatik hamleler ve esnek stratejilerle PKK/PYD’nin bölgesel denklemdeki alanını daraltması gerekmektedir. Bu diplomatik girişimler Türkiye’nin ulusal güvenliği açısından son derece önemlidir.

Terörün küresel bir tehdit olarak kabul edilmekle birlikte terör örgütleri arasında kategorik ayırım yapılması terörden etkilenen bütün ülkeler açısından önemli bir sıkıntıdır. Bu sıkıntılı bakış açısı terörle mücadele konusundaki bölgesel ve küresel iş birliğinin önündeki en önemli engeldir. Terörle mücadele konusunda yeni küresel normların oluşturulması bu konudaki iş birliği problemlerini çözmeye yardımcı olabilir. Ancak böylesi bir konuda yakın vadede bir uluslararası konsensüse ulaşılması ve denetim mekanizmalarının oluşması imkan dahilinde görünmemektedir. Tam tersine küresel ortamda belirsizliklerin artması, zayıf ve işlevsiz devletler üzerinde nüfuz oluşturma imkanı teröre desteği ve terör örgütlerinin taşeron olarak kullanılmalarını daha cazip hale getirmektedir. Türkiye terörle mücadele konusundaki uluslararası girişimlerini ikili ilişkiler ve çok boyutlu müzakerelerle diri tutmalıdır. Dış politikada düşmanları azaltma stratejisi Türkiye’nin bu konudaki girişimlerini olumlu şekilde etkileyecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye Cumhuriyeti tarihi ile neredeyse yaşıt olan “Kürt sorunu” PKK ve bağdaşıklarının son otuz yılda Kürt siyasi ortamında hakim aktör haline gelmesi ile birlikte daha kapsamlı bir mesele haline dönüşmüştür. Kürt sorunu, Kürt nüfusun yaşadığı Irak ve

Suriye’de devam etmekte olan iç savaşlarla birlikte daha kapsamlı bir bölgesel sorun haline gelmiştir. Daha önceleri faaliyetleri Türkiye odaklı olan PKK ve uzantıları bu yeni ortamda bölgesel bir aktöre dönüşerek Kürt siyasasının hakim aktörü haline dönüşmek istemektedir. PKK’nın bu hırsı birçok bölgesel ve uluslararası aktör tarafından yakından desteklenmektedir. Türkiye’nin bugün muhatap olduğu Kürt sorunu 90’lı yıllardan önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Ortadoğu’nun geneline yayılmış çatışmalar ve düzen arayışı da Türkiye’nin bu sorunlara muhatap olma yaklaşımlarını etkilemektedir. PKK ile silahlı mücadele etkili bir yöntem olsa da böylesi bölgesel bir sorunu çözmek için daha kapsamlı bir siyasi süreç halen en kalıcı yaklaşım konumundadır.

Kuzey İrlanda, Açe (Endonezya), Mozambik, El Salvador ve Sudan gibi dünyanın birçok yerindeki etnik çatışmalar ve iç savaşlar belirli siyasi süreçlerle anlaşma noktasına gelmiştir. Bu anlaşmaların genel anlamı ile “pozitif barış” hedefine ulaştığını iddia etmek oldukça iyimser bir tespit olacaktır. Ancak barış anlaşmaları şiddeti durdurma ve barış konusunda daha etkili adımların atılmasının önünü açmıştır. Şartları, aktörleri ve stratejileri farklılık gösterse de Türkiye için siyasi süreci yeniden hayata geçirmek önemli seçeneklerden biridir. Ancak böylesi bir seçeneğin gündeme gelmesini sağlayacak bir ortama ihtiyaç duyulmaktadır. Terörle etkin mücadele ve bölgesel siyasi ortamda yaşanabilecek çarpıcı değişimler böylesi bir sürece yeniden imkan sağlayabilir. Türkiye açısından bu aşamada terörle etkin mücadele siyasi sürecin alternatifi değil öncülüdür.

Tırmanmış terör sarmalını aşmak ve yeni bir siyasi sürecin işler hale gelmesinin önünde çok önemli engeller vardır. Özellikle Suriye iç savaşı bağlamında ortaya çıkan yeni durum bu konudaki en büyük engel olarak karşımızda durmaktadır. Türkiye gerek iç siyasi gerekse bölgesel ortam nedeni ile henüz yeni bir barış sürecine hazır değildir. Fakat bu ihtimal çok uzakta görülmemelidir. Atıla-

bilecek bazı stratejik adımlar böylesi bir ortamın yeniden ortaya çıkmasına katkı sağlayabilir. Bu konuda şu pratik adımları atmak öncelikli tedbirler olacaktır:

- 1) Güvenlik ortamı yeniden tesis edilmeli ve hukuk çerçevesinde etkin bir şekilde korunmalıdır. Özellikle Suriye sınırından sızmalara, silah ve mühimmat taşınmasına engel olabilecek bir sınır koruma yapısı oluşturulmalıdır. Bölgede örgüt zoru ve tehdidi ile örgüte destek vermek zorunda bırakılan vatandaşların can ve mal güvenlikleri hukuk çerçevesinde sağlanabilmelidir.
- 2) Bölge'de PKK/KCK hegemonyası haricinde hareket edebilen, barış ve uzlaşma konularında toplumsal taban oluşturabilecek müstakil sivil toplum örgütlerinin kurulmasına yardımcı olunmalıdır.
- 3) Türkiye genelinde Çözüm Süreci gibi bir girişime toplumsal destek olabilecek kişi ve kurumların sayısı artırılarak siyasi süreçlere olan desteğin sivil ve toplumsal boyutu tahkim edilmelidir.
- 4) Bu tarz yapılanmaların güvenliğini sağlayabilecek bir ortam yaratılabilmelidir. Örgütün özellikle silahlı kanadının tehditleri devam ettiği sürece bölgede yeni fikir ve hareketlerin ortaya çıkması ve ayakta kalabilmesi oldukça güçtür.
- 5) Örgüt içerisinde uzlaşmaz tavırları ile ön plana çıkan arkaik liderlik yapısının tasfiyesi veya yeniden şekillenmesini sağlayabilecek imkan oluşturulabilmelidir. Çözüm Süreci'nde oyunbozanlık yapıp süreci işlevsiz kılan aktörlerin tasfiyesi yeni bir barış sürecinin ortaya çıkabilmesi için bir ihtiyaçtır.
- 6) Uluslararası aktörlerle diplomatik açıdan teröre karşı daha etkin iş birliği ve eşgüdümün artırılması gerekmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin hasımlarını azaltabile-

cek bir dış politika yaklaşımının benimsenmesi önemli bir zorunluluktur.

- 7) Çözüm Süreci esnasında örgütle çalışan kurumsal altyapı ve militanlar hukuk sınırları içerisinde tasfiye edilmelidir.
- 8) Tarafların itibar ettiği ve barışa samimi olarak katkı sağlayabilecek Türkiye dışından muteber üçüncü tarafların kolaylaştırıcı rolüne başvurulmalıdır.
- 9) “Kürt meselesi”nin artık bölgesel bir sorun haline geldiğini kabul ederek bundan sonraki planlamaların bölgesel ölçek ve bölgedeki diğer siyasi aktörlerle koordineli olmasına dikkat edilmelidir.

Çözüm Süreci esnasında tecrübe edilmiş olan barış ortamı, bölge halkının belleğinde son derece olumlu izler bırakmıştır. Her ne kadar KCK haricindeki aktörler bu dönemde KCK ve PKK tarafından taciz edilmiş olsalar da bu deneyimin bölge halkı üzerindeki olumlu etkisi yeni bir barış sürecini harekete geçirebilecek küçümsenmemesi gereken bir dinamiktir. Bölgede PKK baskısı ve tasallutundan arınmış ve güvenli bir şekilde müstakil hareket edebilen Kürt sivil toplumu yoktur. Böylesi bir hareketin toplumu barış konusunda tabandan dönüştürememesi ve toplumu yeni bir barış ortamına hazırlayamaması barış konusunda çok önemli bir kısıttır. Uzun vadeli ve kalıcı bir barış ortamı ancak “barış” kavramını terör propagandasına alet etmeyen ve toplumsal barışa hizmet eden kurumların oluşması ile mümkün olabilir. Böylesi müstakil kurumların kendilerine hayat alanı bulabilmeleri için KCK/PKK’nın hegemonyası ve bölgedeki silahlı tehditlerinin kırılması gerekmektedir. Bölgede yeni fikir ve barışa hizmet eden kurumların hayat alanı bulabilmeleri için güvenlik güçlerinin yeni bir ortamın oluşmasını sağlamaları elzemdir.

Siyasi bir süreci yeniden işler hale getirebilecek diğer bir durum ise taraflar arasındaki güç dengesinin değişimidir. Oldukça yıkıcı etkileri olma ihtimaline rağmen Türk güvenlik güçlerinin PKK’nın

altyapısını büyük ölçüde tasfiye edebilecek kapasite ve birikimi mevcuttur. Ancak bu birikimi hukuk ve insan hakları çerçevesinde işletmek, sivil mağduriyetleri önleyecek şekilde yürütmek ve uzun vadeli travmatik etkilerini önleyecek şekilde tasarlamak oldukça zordur. Bu nedenle askeri temelli bir mücadele etkili sonuçlar verebilecekse de PKK'nın yalnızca bu yöntemle tasfiyesi imkan dahilinde görünmemektedir. Böylesi bir yaklaşım uzun vadeli etkileri açısından da tercih edilecek seçenek değildir. Etkili askeri mücadele ve güvenlik önlemlerinin artırılması stratejik açıdan PKK ve destekçilerinin mücadelesini daha maliyetli hale dönüştürecek ve terör eylemlerini örgüte destek veren toplumsal tabanda sorgulanır hale getirecektir. Bu açıdan ilk aşamada güvenlik önlemlerinin tahkim edilmesi önemlidir. Ancak ortaya çıkan yeni ortamın baskılara değil siyasi müzakereye zemin hazırlaması için çabalanmalıdır. Asıl dönüşüm dışarıdan baskılarla empoze edilen değil içeriden yeni imkan ve fikirler sayesinde ortaya çıkabilecek değişimdir. Bu değişimin barışçıl istikamette gelişmesinin ortamını sağlamak ve bunun önündeki engelleri kaldırmak devletin görev ve sorumluluğudur.

Uluslararası iş birliği sorunu Türkiye'nin terörle mücadelesindeki en önemli meydan okumalardan biridir. Türkiye uzun yıllar terörle mücadelesinin haklılığı ve meşruiyeti konusunda uluslararası toplumu ikna etme konusunda zorlanmıştır. Çözüm Süreci deneyimi ve Ankara'nın demokratikleşme konusunda atmış olduğu somut adımlar Türkiye'nin son dönemdeki terörle mücadelesini meşrulaştıran önemli bir etmen olmuştur. Türkiye teröre karşı mücadelesinde meşruiyetini tehdit edebilecek adımlardan kaçınılmalıdır. Özellikle Suriye iç savaşı sonrası PKK ve Suriye'deki uzantıları ile mücadele sadece Türkiye'nin inisiyatifi ile yürütülemeyecek noktaya gelmiştir. Bölgedeki rakipleri ortaya çıkan bu yeni durumu Türkiye ile dolaylı mücadelelerinde araştırmaktadır.

Türkiye diplomatik çabalarını artırarak güvenliği konusunda iş birliği yapabileceği bölgesel aktörler ve uluslararası güçlerin

sayısını artırmalıdır. Türkiye, Suriye'deki belirsizlik ve DEAŞ'ın bölgedeki varlığı devam ettiği sürece terörle mücadelesinde sorunlar yaşamaya devam edecektir. Bu nedenle Suriye'deki iç savaşın sona erdirilmesi konusundaki yapıcı adımlarına ivme kazandırmak durumundadır. Öte yandan DEAŞ ile mücadele iddiası bölgedeki bütün gayrimeşru aktörleri meşru hale getirmektedir. Türkiye DEAŞ ile mücadele konusunda da bölgesel ve küresel muhatapları ile daha fazla koordinasyon içerisinde olmalıdır.

Yukarıda saydığımız bütün şartların sağlanması dahi tikanıklığı aşır yeni bir barış sürecinin başlamasını gerektirmez. Bu nedenle Türkiye'nin alternatif senaryolara hazırlıklı olması lazımdır. Barış süreçlerindeki tikanıklık dönemleri bazen onlarca yıl sürebilmektedir. Bu nedenle zihnen kötü senaryolara da hazır olmakla birlikte çözümün altyapısını sağlayacak somut adımlar kararlılıkla atılmalıdır. Türkiye yeni süreçte kolaylaştırıcı üçüncü taraflarla çalışmaya da hazır olmalıdır. Barış anlaşması ile neticelenen barış süreçlerinin çoğunda üçüncü taraflar çeşitli katkılar sağlamıştır.